

КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

*Викладені питання кредитування аграрних підприємств
в умовах трансформації економіки*

Постановка проблеми. Головним інструментом у кредитній системі є банківські установи. Вони є тими фінансовими посередниками, які надають увесь комплекс кредитних послуг, і саме від їхнього кредитного забезпечення обсягів кредитних вкладень залежить ділова активність сільськогосподарських підприємств.

На даному етапі банки не відіграють в повній мірі належної ролі в системі фінансового забезпечення сільськогосподарського виробництва. Причинами цього є відсутність напрацьованих методів надання кредитів, висока ризикованість, високі вимоги до позичальників, слабкий розвиток реалізації прав на заставу, майно, слабка зацікавленість у кредитуванні саме сільського господарства, тощо.

Аналіз останніх досліджень. Незважаючи на позитивні тенденції, забезпечення сільськогосподарських товаровиробників кредитами комерційних банків сучасний стан не відповідає потребам економічного зростання галузі, а в літературі ці питання розкриті не досить широко.

Проблеми банківського кредитування аграрних підприємств в контексті розвитку та трансформації економіки України розкриті у працях Сомика А., Кручка С.І., Колотухи С., Луціва Б.Л., Олійника О.О. [1-5].

Викладення основного матеріалу. За останні роки в кредитних відносинах сільськогосподарських підприємств з комерційними банками відбуваються позитивні зрушення. Так за даними Національного банку України, обсяги кредитних вкладень у сільське господарство за період з 1998 по 2004 рр. зріс у 15,9 рази і становив у 2004 р. 5218 млн.грн. Також

відбулося зниження відсоткової ставки користування кредитами банків з 57,4 (на початок 2004 р) до 17,5 % (на кінець 2004 р.) тобто у 3,3 рази [1].

Щодо обсягів банківського кредитування галузі, то точнішими є дані Міністерства аграрної політики, які на відміну від даних національного банку України, відображають стан кредитного забезпечення не на кінець року, а наростаючим підсумком.

За 2000-2004 роки було одержано 26 200 млн.грн. кредитів, у тому числі 22900 млн.грн (87,4 %) короткострокових та 3300 млн.грн (12,6 %) довгострокових кредитів. Одним із інструментів державної підтримки стала впроваджена з 2000 року цільова програма часткової компенсації з державного бюджету сільськогосподарським та іншим підприємствам АПК відсоткової ставки за кредитами комерційних банків. За досліджуваний період сільськогосподарськими підприємствами було одержано 10104 млн.грн кредитних коштів на умовах часткової компенсації відсоткової ставки, тобто у середньому 38,6 % від загального обсягу банківських кредитів.

Питома вага кредитних ресурсів, спрямованих комерційними банками в сільське господарство, становила у 2004 році 2,6 % від валового внутрішнього продукту країни, тоді як частка продукції сільського господарства у структурі ВВП – близько 25 %. Очевидним є те, що розв'язати проблему впровадженням лише механізму кредитної субсидії буде неможливим. Крім того, зниження щорічних темпів приросту банківських кредитних вкладень у сільське господарство з 232 % у 2001 році до 110 % у 2004-му свідчить про те, що потенціал цієї державної програми щодо

підвищення доступності кредитів сільськогосподарським товаровиробникам і нарощування їх обсягів вичерпується. З огляду на це, нагальним є використання нових інструментів і заходів держави щодо стимулювання кредитної активності комерційних банків у сільському господарстві.

Відомо, що кредитна мотивація комерційних банків визначається внутрішніми і зовнішніми чинниками, основними з яких є: наявність кредитоспроможних потенціальних позичальників, відповідної ресурсної бази у кредитора, стан розвитку банківської системи, спрямованість грошово-кредитної політики Національного банку України, макроекономічні і монетарні передумови розвитку кредитних відносин у країні.

Більшість сільськогосподарських підприємств-потенціальних позичальників – є не привабливими суб'єктами кредитних відносин через низьку кредитоспроможність. Остання зумовлена незадовільним фінансовим станом, відсутністю ліквідного забезпечення та високими ризиками кредитування підприємств галузі. Сільське господарство для комерційних банків є дуже ризикованим напрямом кредитних вкладень з ряду об'єктивних причин. Серед основних можна виділити: сезонність виробництва і попиту на продукцію, пов'язані з цим коливання обсягів грошових надходжень і платоспроможності позичальника; висока залежність результатів господарювання від погодних умов; нерозвиненість ринку сільськогосподарської продукції та неієвність цінової політики держави; відсутність ефективного страхового захисту сільськогосподарських товаровиробників тощо.

Ускладнення вирішення проблеми зниження кредитних ризиків і підвищення кредитної привабливості галузі пов'язані з відсутністю у товаровиробників ліквідного забезпечення через високий рівень зносу (70-80 %) та моральну застарілість основних засобів. Крім того, від розвинутих країн світу, в Україні землі сільськогосподарського призначення не є об'єктом заставних операцій через нерозвиненість земельного

ринку та законодавче обмеження щодо його розвитку до 2007 року.

Нині на розвиток кредитних відносин комерційних банків із сільськогосподарськими товаровиробниками крім низької кредитоспроможності потенціальних позичальників негативно впливають такі фактори як ресурсна база кредитора та стан розвитку вітчизняної банківської системи.

За результатами проведених досліджень інституту сільського розвитку близько 64 % сільськогосподарських підприємств України мають потребу в довгостроковому кредитуванні (терміном від 5 до 20 років), 16 % – у необхідності середньострокові кредити (від 1 до 5 років). Проте у вітчизняній банківській практиці довгостроковим вважається кредит строком користування понад рік, тоді як у зарубіжних країнах світу – понад 3-5 років. Трансформація у напрямі зменшення строків кредитів пов'язана із високими ризиками довгострокового кредитування та обмеженою ресурсною базою переважно короткострокового характеру. Зокрема, у 2003-2004 роках, частка довгострокових депозитів у сукупних депозитних зобов'язаннях банків становила відповідно 32,2 та 38,0, що свідчить про обмежені можливості банківської системи довгострокового кредитування економіки. Причиною цього є недостатня публічна довіра до комерційних банків, інфляційні процеси, курсова нестабільність і низький рівень доходів населення.

Для того щоб здійснити адекватний розгляд ринку банківських кредитів, зупинимося на комплексному підході до їх класифікації та аналізі кредитних операцій банку.

1. За термінами користування банківські кредити поділяють на:

- короткострокові (до 1 року);
- середньострокові (від 1 до 3 років);
- довгострокові (понад 3 років).

Кожному з цих видів кредиту притаманні конкретні ознаки, організаційні способи надання позик і їхнього погашення. Так,

короткострокові кредити надаються банками позичальникам для поточної господарської діяльності у випадку виникнення тимчасових фінансових труднощів у зв'язку з витратами, що не забезпечені надходженнями коштів у відповідному періоді. Середньострокові кредити надаються на оплату устаткування, на поточні витрати, фінансування капітальних вкладень. Довгострокові кредити видаються банками позичальникам для формування основних фондів. Об'єктами кредитування при цьому є капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію і розширення вже працюючих основних фондів, на нове будівництво, приватизацію і т.д.

2. За валютою кредитування:

- іноземна валюта;
- національна валюта

Банківське кредитування може здійснюватися як у національній, так і в іноземній валюті, при цьому в усі роки, крім 1999-го, національна валюта у кредитуванні переважала. Останнім часом згідно з даними табл. 1, близько 60 % припадає на національну валюту, і близько 40 % - на іноземну.

Таблиця 1. Обсяги і структура кредитів, наданих комерційними банками України галузі сільського господарства у 1998-2004 роках, млн.грн.

(заборгованість на кінець року)

Роки	Усього	Усього у тому числі за видами вимог							
		Короткострокові		Середньострокових			довгострокові		
		Національна	Іноземна	усього	Національна	Іноземна	усього	Національна	Іноземна
1998	329	217	112	236	186	50	93	31	62
1999	390	192	198	228	149	79	162	43	119
2000	793	458	335	603	400	203	190	59	131
2001	1732	1287	445	1466	1173	293	266	114	152
2002	2644	2019	624	2053	1671	383	590	349	241
2003	4561	3781	780	2496	2241	255	2065	1540	525
2004	5218	4114	1104	2781	2345	436	2436	1768	668
Питома вага у загальному обсязі кредитів галузі, %									
1998	100,0	66,0	34,0	71,7	56,5	15,2	28,3	9,4	18,9
1999	100,0	49,2	50,8	58,5	38,2	20,3	41,5	11,0	30,5
2000	100,0	57,8	42,2	76,0	50,4	25,6	24,0	7,4	126,6
2001	100,0	74,3	25,7	84,6	67,7	16,9	15,4	6,6	8,8
2002	100,0	76,4	23,6	77,7	63,2	14,5	22,3	13,2	9,1
2003	100,0	82,9	17,1	54,7	49,1	5,6	45,3	33,8	11,5
2004	100,0	78,8	21,2	53,3	44,9	8,4	46,7	33,9	12,8

* Джерело: Офіційний сайт НБУ-<http://www.bank.gov.ua>

Таким чином, незважаючи на стабільність гривні, кредитування у ВКВ все ще має важливе значення, що зумовлено такими причинами:

- порівняно низька ціна кредиту в іноземній валюті порівняно з національною (середня ставка по кредитах в іноземній валюті коливається в межах 13-14 %, у той час як у національній – 21-23 %);

- орієнтація банків на іноземну валюту як на засіб захисту вкладень від інфляції;

- ревальвація курсу національної валюти, яка надає позичальникам додаткову економію коштів у разі виплати валютних кредитів за рахунок курсової різниці;

- відсутність будь-яких вагомих обмежень на придбання валюти.

3. За суб'єктами банківського кредитування:

- кредити суб'єктам господарювання;
- кредити фізичним особам;
- кредити, надані НБУ та іншим банкам;
- кредити, надані органам державної влади;
- кредити, надані небанківським фінансовим установам.

При переході до ринкової економіки принципово змінюється об'єктно-суб'єктний механізм організації банківського кредитування економічних агентів. Головне значення в механізмі банківського кредиту є вже не вибір об'єкта, а оцінка суб'єкта кредитної угоди. В економіці країни переважну частку суб'єктів кредитування займають підприємства (табл. 2, рис. 1).

4. Залежно від видів діяльності суб'єктів господарювання:

- сільське господарство; добувна промисловість; обробна промисловість; будівництво; транспорт і т.д.

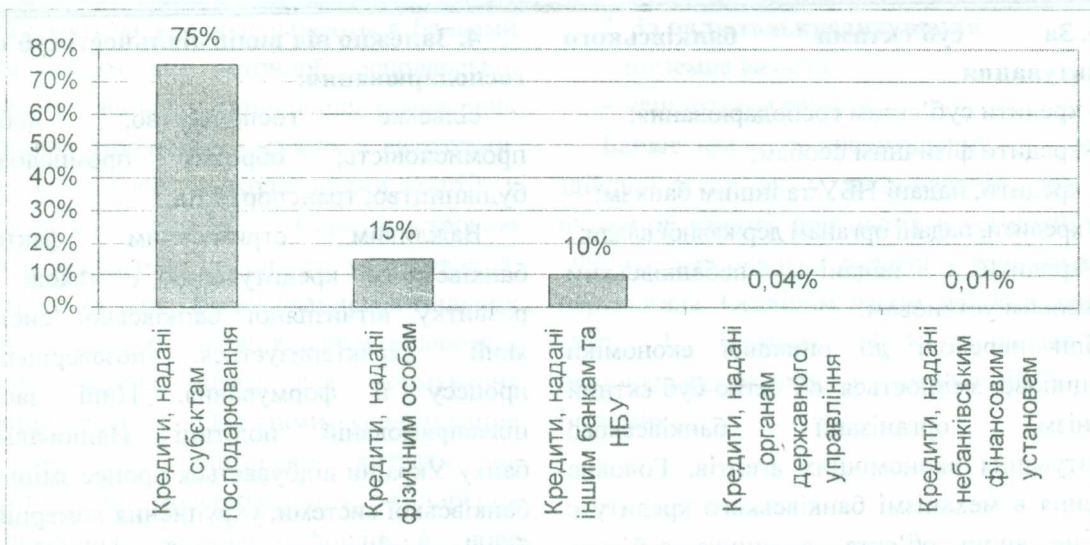
Важливим стримуючим фактором банківського кредитування є також стан розвитку вітчизняної банківської системи, який характеризується незавершеністю процесу її формування. Нині завдяки цілеспрямованій політиці Національного банку України відбувається процес зміцнення банківської системи, укрупнення комерційних банків, підвищення рівня їх капіталізації й ліквідності, очищення від сумнівних і ризикових структур.

Таблиця 2. Банківські кредити в економіку за групами позичальників, 1998 – 2004 роки. *

Період	Банківські кредити				
	Усього	суб'єктам господарювання		фізичним особам	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%
1998	8873	8344	94,038	529	5,96
1999	11787	11101	94,18	686	5,82
2000	19122	18163	94,985	959	5,02
2001	27792	26403	95,00	1389	5,00
2002	41198	37941	92,094	3257	7,91
2003	67835	58849	86,753	8986	13,25
2004	88579	73785	83,30	14794	16,70

* Джерело: Офіційний сайт НБУ - <http://www.bank.gov.ua>

Відповідно на 01.01.2005 по економічних агентах розподіл банківських кредитів виглядає так: (рис. 2.)

Джерело: Офіційний сайт НБУ – <http://www.bank.gov.ua>.

Рис. 1. Кредитний портфель комерційних банків України по суб'єктах кредитування станом на 01.01.2005 р.

Проте реальні можливості банківського сектора ще досить обмежені. Про це свідчить розрахований за даними Національного банку України показник питомої ваги капіталу банківської системи у ВВП, який у 2004 році становив 6,2 % проти 40-70 % у країнах Центральної та Східної Європи. Незначний обсяг капіталу комерційних банків стримує нарощування обсягу активних, у тому числі кредитних операцій. Відношення сумарних активів банків до ВВП становило 52,9 %, тоді як у високо розвинутих країнах (Німеччині, Японії, Великобританії, Швейцарії та ін.) 200-300 %, у США – 350 %. Усі активи банківської системи еквівалентні 2,7 млрд.дол США, тоді як максимальний обсяг активів одного банку в США становить від 5-10 млрд.дол.

4. Луців Б.Л. Кредитно-інвестиційна діяльність банків України : Автореф. дис. д-ра екон. Наук. - Т., 2005. – 31 с.

5. Олійник О.О. Аналіз фінансового стану аграрних підприємств як передумова їх довгострокового банківського кредитування // Економіка, фінанси, право. – 2003. – № 1. – С. 20-24.

МИРОНЕНКО В.П. – здобувач
Національного аграрного університету

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сомик А. Механізм часткової компенсації ставок за кредити// Економіка АПК. – 2002. – №8. – с. 67-69.

2. Кручок С.І. Оцінка фінансового стану підприємств // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 40-47.

3. Колотуха С. Удосконалювати систему кредитування сільськогосподарських підприємств // Економіка АПК – 2003. - №6. – С.56-58.